

การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ ครั้งที่ 2 (Annual Forum)

การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ (Annual Forum) หัวข้อ “ประเทศไทยไต่ระดับ” ปาฐกถาพิเศษ โดย นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี จัดขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ 7 สิงหาคม 2552 ระหว่างเวลา 16.30 – 18.00 น. ณ หอประชุมสุโขมณีนัยประดิษฐ์ สำนักงาน ก.พ. จังหวัดนนทบุรี

1. สรุปสาระสำคัญ การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ (Annual Forum)

การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ (Annual Forum) หัวข้อ “ประเทศไทยไต่ระดับ” โดย นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ดังนี้

การที่ประเทศไทยของเรามีความเสมอภาค มีความพร้อมที่จะส่งเสริมข้าราชการหลายฝ่ายให้มากยิ่งขึ้น แต่ในความหมายของคำว่า Upgrade ซึ่งแปลมาเป็นไต่ระดับก็ยังหมายความว่า เป็นสิ่งเดิม ซึ่งก็คือรักษาสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์หรือจุดแข็ง หรือทุนดั้งเดิมของประเทศไทยเช่นเดียวกัน

เป็นโอกาสที่ทำให้เราได้มาสำรวจตรวจสอบสถานะของประเทศของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับความพร้อม จิตความสามารถซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของการแข่งขันทาง เศรษฐกิจ แต่การเป็นสังคมที่จะได้รับการยอมรับนับถือและมีบทบาทสำคัญในประชาคมโลกด้วย ซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องของสังคม การเมือง และประเด็นอื่น ๆ เช่น สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน อย่างนี้เป็นต้น เพื่อที่จะได้ทำให้ทุก ๆ ท่านได้ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของท่านเองในฐานะผู้บริหารระดับสูงของ กลไกของรัฐ และในฐานะที่จะต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไต่ระดับ หลายคนก็อาจจะ เริ่มตั้งคำถามก่อนว่ามีเหตุผลอะไรที่เราจะต้องมาพูดถึงการไต่ระดับ สถานภาพของประเทศเป็นอย่างไรที่ทำให้เราคิดว่าจำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนในลักษณะซึ่งไม่ใช่แค่เป็นการเปลี่ยนแปลงทั่ว ๆ ไป หรือเปลี่ยนแปลงค่อยเป็นค่อยไปด้วยช้า แต่ในลักษณะที่เหมือนกับทำให้เราสามารถที่จะก้าวตามทัน ไม่เพียงแต่ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ว่ารองรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคตด้วย

ในมุมมองของท่านนายกรัฐมนตรีเห็นว่าประเทศไทยควรที่จะต้องไต่ระดับ ไม่ได้หมายความว่าทุก สิ่งทุกอย่างในปัจจุบันมันเลวร้ายไปหมด ศักยภาพของคน ศักยภาพของประเทศของสังคมยังมีหลายสิ่ง หลายอย่างที่เป็นที่ยอมรับนับถือชื่นชม และเป็นที่น่าสนใจของชาวโลก ในภาวะวิกฤตทั้งเศรษฐกิจและ การเมืองในช่วงหลายปีที่ผ่านมาในช่วงหลังนี้ ท่านได้เดินทางพบปะกับผู้คนในต่างประเทศ ไม่ว่าจะอยู่ใน ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคมหรือแม้กระทั่งประชาชนทั่ว ๆ ไปในประเทศต่าง ๆ อยู่พอสมควร ทั้งตั้งแต่ก่อนที่จะมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แล้วก็หลังจากที่มาดำรงตำแหน่ง ท่านกล้าพูดว่าชาวโลกมี ความประทับใจในประเทศไทยในสิ่งที่ดี ๆ หลายสิ่งหลายอย่าง เอาใจช่วยประเทศไทย อยากเห็นประเทศไทยก้าวหน้า รัก ผูกพันกับประเทศไทย แม้กระทั่งในยามที่เราประสบกับปัญหาค่อนข้างรุนแรง โดยเฉพาะ การเสนอข่าวสารผ่านสื่อสารมวลชนของต่างประเทศ นั่นก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าประเทศไทย สังคมไทย

มีสิ่งดี ๆ อยู่ในตัวของเรา เพียงแต่เราต้องยอมรับว่าหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็จุดแข็ง อาจจะละเลยในแง่ของ การบริหารจัดการหรือว่าถ้าจะพูดให้เกิดความเข้าใจง่ายก็เหมือนกับว่าเราก็กินทุนของตัวเองไปเรื่อย ๆ

ความโชคดีของประเทศเราอย่างหนึ่งคือความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องภาคการเกษตรและอาหาร ในภาวะที่คนทั้งโลกมองเห็นว่าความมั่นคงทางอาหารจะเป็นหัวใจสำคัญ ของความสามารถในการอยู่รอด และในการแข่งขันของประเทศต่าง ๆ ไทยอยู่ในฐานะที่ดีมาก ที่มองไป ในอนาคต ไทยยังมีอาหารที่เพียงพอสำหรับที่จะบริโภคภายในประเทศและพอที่จะส่งออก ได้อีกระยะหนึ่ง แน่นนอน แต่ถ้ามาสำรวจตรวจสอบว่าผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างจะด้อย เรื่องเทคโนโลยีและขีดความสามารถใน การแข่งขัน

การสำรวจขีดความสามารถของประเทศต่าง ๆ ในการแข่งขันในเรื่องของการท่องเที่ยว ซึ่งก็คือภาค บริการที่มีความสำคัญมากในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การประเมินแต่ละจุดพบว่า จุดที่ทำให้ไทยอยู่ใน อันดับที่สูง ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้เรามาหรือบรรพบุรุษ ได้ให้เราไว้เกือบทั้งสิ้น แต่เมื่อดูปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการอำนวยความสะดวกอะไรต่าง ๆ แล้ว อันดับของไทยอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้าง แย่ เมื่อถ้าวเฉลี่ย ไทยยังอยู่ในอันดับที่ถือว่าดีพอสมควร สิ่งนี้ก็เป็นตัวบ่งบอก ว่าที่จริงว่าพื้นฐานของไทยยังดี แต่การบริหารจัดการต้องปรับปรุงอย่างรวดเร็ว ภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบันนั้นการแข่งขันเข้มข้นขึ้นทุกวัน เศรษฐกิจขนาดใหญ่ในภูมิภาคเฉพาะจีนกับอินเดียถือว่าเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวมาก อีกทั้งประเทศอย่างเช่น เวียดนามซึ่งกำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว เข้าสู่ระบบการค้า การลงทุนกับต่างประเทศ แล้วก็มีปัจจัยที่ดึงดูดกว่า เราในแง่ของต้นทุนในเรื่องของแรงงานหรือเรื่องอื่น ๆ

เพราะฉะนั้นหากไทยยังปฏิบัติแบบเดิม ๆ ต่อไปจะมีแต่เสื่อมถอย คือเพียงแค่อายุกับที่แล้วโลก เปลี่ยนแปลงรวดเร็วทุกคนกำลังวิ่งหรือก้าวกระโดดเราก็จะสูญเสียสถานภาพไปเรื่อย ๆ แต่ถ้าเราเสื่อมถอย ด้วย ซึ่งก็มีปัจจัยในเรื่องของปัญหาในทางการเมืองในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา จะเป็นจุดที่มีผลกระทบอย่าง รุนแรงต่อสถานภาพของประเทศจึงมีความจำเป็นที่ต้องคิดในเรื่องของการไต่ระดับ ไม่ใช่เพียงแค่แก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าให้หมดไป และเมื่อเศรษฐกิจโลกฟื้นเมื่อโลกผ่านพ้นวิกฤตที่รุนแรงนี้ไป เราจะขาดความ พร้อมเราจะไม่สามารถที่จะยืนอยู่ในสถานภาพเดิม แล้วเราก็จะเริ่มสูญเสียความสามารถในการแข่งขันลงไป เรื่อย ๆ รัฐบาลอยากจะทำให้ทุกคนมีความตื่นตัวมากเป็นพิเศษ

สิ่งที่รัฐบาลกำลังดำเนินการในแง่ของนโยบายซึ่งนอกเหนือจากเรื่องของการกระตุ้นเศรษฐกิจ เฉพาะหน้าแล้วปฏิบัติการไทยเข้มแข็งเป็นคำตอบหนึ่ง แต่เป็นเพียงคำตอบที่เป็นหลักในเรื่องของความ พร้อมในเชิงโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพเท่านั้น เช่น แหล่งน้ำก็ไปตอบโจทย์

เรื่องของประสิทธิภาพการผลิตในภาคการเกษตรได้ส่วนหนึ่ง ถนนหนทางที่จะทำเพิ่มเติมขึ้นหรือการขนส่ง ระบบราง ก็คงเป็นคำตอบในแง่ของการลดต้นทุนในเรื่องของ Logistics ได้ส่วนหนึ่ง การลงทุนเรื่อง โรงเรียน เรื่องสถานีอนามัย โรงพยาบาลก็เป็นความจำเป็นในการที่จะทำให้ระดับการบริการทางสังคมซึ่ง เป็นเรื่องหลัก ๆ 2 เรื่องคือการศึกษากับการสาธารณสุขดีขึ้นมาระดับหนึ่ง หรือจะเป็นการฟื้นฟูแหล่ง

ท่องเที่ยว การสนับสนุนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ รวมไปถึงการลงทุนในเรื่องของกระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบครบวงจรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็อาจจะเป็นคำตอบในเชิงของการลงทุนทางด้านกายภาพ

สิ่งที่ท่านนายกรัฐมนตรีอยากจะพูดในวันนี้จะไม่ใช่เรื่องกายภาพ แต่เป็นเรื่องวิถีคิด วิถีแก้ปัญหา วิธีการบริหารจัดการที่มีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันเพื่อที่จะให้ประเทศไทยได้ระดับ ซึ่งจะทำได้แน่นอนที่สุดคงไม่ใช่อยู่ที่ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นฝ่ายประจำเท่านั้น การเมืองก็เป็นส่วนสำคัญเช่นเดียวกัน แต่หลายเรื่องที่จะพูดไม่ได้จะลงไปที่วงการใดวงการหนึ่ง แต่หมายถึงการสร้างคุณค่า ระบบคุณค่าหรือค่านิยมหรือวัฒนธรรมในการทำงาน ในการใช้ชีวิตในเรื่องต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถที่จะได้ระดับได้อย่างแท้จริง

ประการแรก เราต้องส่งเสริมให้คนของเรานั้นมีความตื่นตัว ใฝ่รู้ที่จะได้รับทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่จะทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์และความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำพอสมควร การที่จะสร้างค่านิยมนี้ขึ้นมาอย่ามองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย หรือว่าเป็นเรื่องที่จะทำกันได้ง่าย ๆ ยกตัวอย่าง เช่น เรื่องแรกก็คือการใฝ่รู้ ค้นคว้า หาข้อมูล ก็ต้องทำการบ้าน ทุกท่านทำงานในระดับนี้ต้องเข้าร่วมประชุมจะมีซักก็เปอร์เซ็นต์ที่อ่านวารสารการประชุมล่วงหน้า คนส่วนใหญ่ไม่ได้เตรียมล่วงหน้า ยกเว้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเองจริง ๆ เช่น ต้องนำเสนอ มีก็คนที่อ่านล่วงหน้าแล้วคิดไปค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยว่าข้อมูลที่นำเสนอในวารสารการประชุมถูกต้อง แม่นยำ มีมุมมองที่แตกต่างจากที่มีการสรุปนำเสนอ เหมือนกับยอมรับกลาย ๆ เลยว่าสรุปที่แจกมาทั้งหมดจริง ๆ ไม่ได้จะให้คนอ่าน เพราะถ้าคนอ่านจริง ๆ ไม่มีทางที่จะประชุมกันได้ มีใครเคยนับไหมว่าเวลาที่นาฬิกา ชั่วโมงที่สูญเสียไปในการประชุมเพราะคนอื่นไม่ได้อ่าน ถ้าเราอยากจะไต่ระดับจริง ๆ คนในสังคมของเราต้องทำการบ้าน ต้องใฝ่รู้ต้องติดตาม ยังมีคนจำนวนไม่น้อยถึงวันนี้ก็ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายสารสนเทศระบบอินเทอร์เน็ตหรือแหล่งเรียนรู้มากมาย ซึ่งปัจจุบันถ้าเราชวนขายสักชนิดหนึ่งก็จะใช้ประโยชน์ได้อย่างมหาศาล

ประการที่ 2 ถ้าเราอยากจะไต่ระดับมันรู้อย่างเดียวไม่พอ ต้องคิดถึงวิเคราะห์เป็นทักษะบางอย่างพื้นฐานมาก ๆ แต่สังคมเรามีปัญหา หลายครั้งขาดการวิเคราะห์หรือขาดทักษะในการวิเคราะห์อย่างชัดเจน อันนี้ก็น่าห่วง ถ้ามีข้อมูลแต่ไม่สามารถทำความเข้าใจกับข้อมูลได้อย่างถูกต้อง ทักษะในการที่จะค้นคว้าแล้วก็วิเคราะห์ข้อมูลมันคือพื้นฐานที่สุดที่เราจะได้ระดับ ไม่ว่าจะเป็นคนที่อยู่ในวงการไหนในเรื่องใดก็ตาม ซึ่งอันนี้ก็เกี่ยวพันไปถึงเรื่องอื่น เร็ว ๆ นี้รัฐบาลก็เพิ่งประกาศเป็นวาระแห่งชาติในเรื่องของการส่งเสริมการอ่าน เพราะว่าสถิติที่เขาบอกว่าคนไทยปีหนึ่งอ่านน้อยมาก ทักษะในการที่จะค้นคว้าแล้วก็วิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลมาประกอบการตัดสินใจสำคัญมากในการทำการบ้าน

ประการที่ 3 คือว่าเรายังมีความยึดติดอยู่กับแนวปฏิบัติที่เคยทำกันมาจะด้วยปัจจัยหรือเหตุผลในเรื่องของความคุ้นเคยหรืออะไรก็ตาม ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงเร็ว ถ้าเราไม่พร้อมที่จะมาทบทวนว่าสิ่งที่เคยทำและทำกันอยู่จำเป็นมากน้อยแค่ไหนอย่างไร เราจะลำบาก อย่างระบบราชการผมก็พูดมาตลอดด้วยความเห็นใจสำนักงาน ก.พ. ถ้าทุกคนใช้ระบบบัญชีไตรยางค์ ประชากรเพิ่มขึ้น งานเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นต้องของบประมาณเพิ่มขึ้น สักส่วนเท่านี้ จำนวนคนเพิ่มขึ้นเท่านั้น ไม่จบหรือแล้วบัญชีไตรยางค์ไม่พอ

แถมไขมันมาด้วย แต่กว่าจะลดอะไรบางอย่างยากเย็นแสนเข็ญ ในที่สุดทรัพยากรที่เราควรจะมีไว้ใช้สำหรับการพัฒนาสำหรับนโยบายมันก็น้อยกว่าที่ควรจะเป็น สักส่วนของงบประมาณที่เป็นค่าใช้จ่ายประจำงบประมาณด้านบุคลากรของเราที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ประเด็นก็คือว่าเราต้องมีกระบวนการที่จะมาประเมินและทบทวนบางสิ่งบางอย่างอย่างจริงจัง ไม่ใช่ปล่อยให้ทุกอย่างไหลไปตามสถานการณ์แล้วก็ยึดติดอยู่กับกรอบวิธีการที่เคยทำมาตลอดเวลา ประสบการณ์ที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้ยกตัวอย่าง ก็คือท่านเป็นคนหนึ่งซึ่งผลักดันนโยบายที่จะปรับปรุงระบบการบริหารจัดการของหลายหน่วยงาน ที่บอกว่าให้ออกนอกระบบราชการ เป็นหน่วยงานในกำกับ เป็นองค์การมหาชนหรืออะไรก็ตาม ซึ่งข้อเท็จจริงที่ผมไปพบก็คือว่าหลายครั้งพอออกไปนอกระบบราชการเสร็จ จำเป็นจะต้องไปกำหนดวิธีการบริหาร กำหนดกฎระเบียบของตัวเอง สุดท้ายผู้บริหารขอกลับมาอิงกฎระเบียบของราชการ ความแตกต่างก็เลยกลายเป็นแค่เพียงว่าเงินเดือนสูงขึ้นสวัสดิการลดลง แต่ระบบการบริหารจัดการบางแห่งยังไม่เปลี่ยนแปลง ก็ผิดวัตถุประสงค์

เรื่องของนโยบายราชการที่ท่านเป็นคนแรกที่เริ่มต้นคิดเรื่องนี้เดิมกำหนดจะให้โบสถ์กับหน่วยราชการที่ทบทวนภารกิจของตัวเองและลดภาระค่าใช้จ่ายได้ ลดได้เท่าไร แทนที่จะตกมาเป็นของคลังก็คืนให้หน่วยงานนั้นไป ไปจัดสรรกันเองในหน่วยงานนั้น แต่บังเอิญยังดำเนินการไม่เสร็จเกิดเปลี่ยนแปลงรัฐบาลไปก่อนเมื่อปี 2544 กลับมาอีกทีระบบโบสถ์ก็เป็นเรื่องอื่นไปแล้ว ซึ่งขอไม่ไปวิจารณ์ว่ามีจุดแข็งจุดอ่อนอย่างไร คือการทบทวนอยู่ตลอดเวลาว่าสิ่งที่เราทำอยู่ จำเป็นต้องทำไหม และจำเป็นต้องทำในระบบราชการไหม ถ้าไม่จำเป็นจะปล่อยถ่ายออกไปในรูปแบบไหนอย่างไร ถ้าจำเป็นมีวิธีการปรับปรุงการทำงานอย่างไรที่จะไม่ต้องเป็นการเพิ่มภาระให้กับตัวเราเอง นำให้ ก.พ. ไปดูเหมือนกันว่าในยุคที่เขาบอกว่าเราจะต้องปรับลดขนาดบทบาทของภาครัฐ ลองไปดูว่าตกลงกฎระเบียบที่เรามีอยู่เพิ่มขึ้นหรือลดลง เราบอกว่าเราอยากจะปฏิรูปปรับปรุงระบบ ของเก่ากฎระเบียบยังมีอยู่ เล็กน้อยมาก หรือไม่ยอมเลิกกันเลยแต่มีกฎระเบียบใหม่เข้ามาอีก แม้แต่เรื่องของระเบียบที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการที่ดี การจะต้องมีระบบประเมินอะไรต่างๆ กลายเป็นภาระด้านเอกสารที่เพิ่มขึ้นมาอีก โดยหลายครั้งก็ยังไม่มีการตอบแทนเป็นรูปธรรมเท่าไรว่าเมื่อมีกฎระเบียบใหม่ขึ้นมาแล้วมันเปลี่ยนแปลงการทำงาน หรือทำให้การทบทวนการทำงานมันเกิดขึ้นจริงหรือไม่ ตัววัดต้องเป็นในที่สุดว่ากฎระเบียบลดลงหรือเปล่า เรามีความคล่องตัวมากขึ้นไหมในการทำสิ่งเดิมแต่ไม่มาสร้างเงื่อนไขรัดตัวมากเกินไป

เรื่องนี้เป็นประเด็นว่าเราต้องกล้าที่จะเริ่มตั้งคำถามว่าสิ่งที่เราทำอยู่จำเป็นต้องทำไหม และจำเป็นต้องทำแบบเดิมไหม ถ้าเราไม่มีกลไกตรงนี้เลย การไต่ระดับก็ไม่เกิดขึ้น เราอาจจะทำได้ก็คือการทุ่มเททรัพยากรมากขึ้น ๆ แต่ว่าไม่ได้ทำให้มีการยกระดับในความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และเรื่องนี้ก็ไปถึงนโยบายเหมือนกัน คงไม่ได้พูดถึงเฉพาะในแง่ของการปฏิบัติราชการของฝ่ายประจำ บางเรื่องท่านนายกรัฐมนตรีกำลังพยายามที่จะต้องยกระดับหรือทำให้ประเทศไต่ระดับให้ได้ในบางเรื่อง เช่น ทุกปีเราจะยังมีแต่ระบบการช่วยเหลือภัยธรรมชาติอย่างที่เป็นอย่างไปเรื่อย ๆ หรือเปล่า น้ำท่วม ภัยแล้ง สำรองความเสียหาย ของบกลาง แล้วก็กว่าจะเสร็จการเมืองในสภาก็ฟังมาทุกปี วางบภัยแล้งไปได้ตอนน้ำท่วม งบน้ำท่วมไปได้ตอนภัยแล้งอีกฤดูหนึ่ง แล้วก็มีปัญหาว่าทุจริตหรือเปล่า ผู้ที่เสียหายจริงก็ไม่ได้รับการชดเชยอย่างที่ควรจะได้รับ ผู้ที่

ไม่ได้ได้รับความเสียหายก็พลอยได้ไปด้วย อันนี้ก็เกิดขึ้นซ้ำปีแล้วปีเล่า ผมก็กำลังพยายามบอกถ้าจะไต่ระดับ ต้องฉีกระบบไปเป็นเรื่องของการประกันภัยธรรมชาติให้กับเกษตรกร อย่างนี้เป็นต้น แล้วก็ล่าสุดแม้กระทั่ง เรื่องของราคาที่ว่าจำหน่ายพืชผล ซึ่งจากเดิมการจำหน่ายเป็นเพียงการดึงสินค้าออกมาพักไว้เพื่อให้ อุปสงค์ อุปทานมีความสมดุลไม่ให้ราคาตกต่ำเร็ว ตอนหลังจำหน่ายกลายเป็นรับซื้อราคาแพง แล้วก็ให้สินค้าเกษตรมา กองอยู่ใน stock ของรัฐบาลหมด รัฐบาลกลายเป็นผู้ค้ารายใหญ่ในตลาด ขยับจะขายทีราคาก็ตก ไม่ขายเก็บ ของไว้ของก็เสียหายแล้วเราก็อัดทุนทุกปี ปีละเป็นพันล้าน หมื่นล้าน อาจจะเป็นแสนล้านต่อไปถ้าไม่ เปลี่ยนแปลง ก็ต้องมานั่งคิดว่าทำอะไรถึงจะหยุดระบบนี้สร้างระบบใหม่ ก็จะมีปัญหา จะมีคนต่อต้าน แน่นอน มีผู้ที่เกี่ยวข้องประโยชน์จากระบบใหม่ ก็จะต้องเคลื่อนไหวต่อต้าน แล้วก็จะมีปัญหาทางเทคนิคด้วย คง มีปัญหาอยู่บ้าง ในช่วงแรก แต่ผมก็ตั้งใจว่าต้องทำให้หลุดจากระบบเดิมให้ได้

เป็นเรื่องเล็ก แต่ก็เป็นการสะท้อนได้ดี ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้สำเนาบัตรประชาชนมากที่สุด จะทำอะไรต้องสำเนาบัตรประชาชน รับรองถูกต้องทุกเรื่อง เอกสารระหว่างนี้ไปเก็บไว้ที่ไหน ใช้กระดาษ ใช้ต้นไม้ใช้ป่าไปเท่าไรแล้ว ปัจจุบันมีเทคโนโลยีมากมายซึ่งน่าจะเป็นวิธีการตรวจสอบ สอบทานอะไรต่าง ๆ ได้ เราจะต้องทบทวน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ปฏิรูปหรืออะไรก็แล้วแต่อย่างไร ก็เป็นเรื่องที่อยากจะฝาก ไว้ถ้าจะไต่ระดับก็ต้องกล้าที่จะทบทวนหลาย ๆ เรื่องว่าสิ่งที่ทำอยู่จำเป็นจริงมากน้อย

หลายเรื่องที่เราเปลี่ยนแปลงยาก ก็เพราะเรามีปัญหาในเรื่องของการทุจริตคอร์รัปชัน ที่ต้องมี กฎระเบียบมากมายเพราะว่ากลัวว่าถ้าไม่มีแล้วก็จะเกิดการ โกง เกิดการรั่วไหล เกิดการกระทำที่เสียหาย ยังมี ระเบียบมากเพื่อไม่ให้โกงก็มีช่องทาง โกงเพิ่มขึ้นไปอีก บางเรื่องเอาเข้ามาก็ทำให้คนมีความเชื่อว่าน่าจะมา แก้ปัญหาระบบโกงได้ เช่น จัดซื้อ จัดจ้างระบบอิเล็กทรอนิกส์ E-Auction การทุจริตเปลี่ยนรูปแบบเป็น e- ทุจริต แทน

สังคมไทยถ้าไม่สามารถก้าวพ้นเรื่องนี้ได้ เราก็จะสร้างภาระให้กับตัวเองตลอดเวลา เพราะว่าถ้าเรา สามารถทำสังคมที่สุจริตได้จริง หลายเรื่องเราก็จะสามารถทำได้ง่ายด้วยความมั่นใจ ด้วยความสบายใจ ด้วย ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ท่านก็คงเคยไปต่างประเทศ บางประเทศระบบขนส่งสาธารณะไว้ใจคน เดินทางมาก ไม่ต้องมีคนมาคอยตรวจเลยว่าซื้อตั๋วมีตั๋วหรือไม่ แต่เขามีค่านิยมของ ความสุจริตรู้หน้าที่ รู้ ความรับผิดชอบตัวเอง ถามว่ามีคนที่โกงไหม แอบขึ้นฟรีไหม มีแน่นอน แต่เป็นส่วนน้อย แล้วก็เป็นส่วน น้อยที่ถ้าถูกจับได้ก็ถูกลงโทษจริงจัง สังคมก็รังเกียจ ขณะเดียวกันก็น้อยจนทำให้ไม่เสียหายมาก คู่กับการ ที่ไม่ต้องมีภาระในการที่จะต้องมาจ้างคนคอยตรวจสอบ อย่างนี้เป็นต้น ตัวอย่างหนึ่งเรื่องของไข้หวัดใหญ่ บางประเทศปัญหาเรื่องการจ่ายยา ไม่ต้องการให้คนป่วยเข้าไปในที่ซึ่งจะต้องไปพบปะกับคนอื่น ก็ใช้ระบบ อินเทอร์เน็ต ใช้ระบบที่มอบหมายคนไปรับยาได้ หากเป็นประเทศไทย ยาหมดภายในไม่กี่ชั่วโมง และไม่ช้า ไม่นานก็มีมาขายต่อในราคาที่แพงกว่า ทั้งที่ขายกันตามท้องถนนหรือขายกันทางอินเทอร์เน็ต

นี่คือต้นทุนซึ่งหลายครั้งเราไม่ได้คิดจากการที่เราไม่ปลูกฝังในเรื่องของ ความสุจริต ความมีวินัยและ ความรับผิดชอบต่อตัวเองกับสังคม ถ้าคนในสังคมไว้วางใจซึ่งกันและกันได้และคนส่วนใหญ่สุจริต ทุกอย่างจะง่าย ขึ้นตรงไปที่คุณส่วนใหญ่ไม่เล่นด้วย กลายเป็นคนสุจริตเสียเปรียบในสังคมอย่างที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นี่คือปัญหาใหญ่ซึ่งเราละเลยมานาน ละเลยมาจนมันฝังตัวเข้าไปในระบบแล้วก็ทำให้เป็นตัวที่มา บ่อนทำลายระบบคุณธรรมในระบบราชการด้วย จะไต่ระดับไต่ต้องแก้ตรงนี้ได้ และความสุจริตต้อง ปรากฏให้เห็นเป็นที่มั่นใจของประชาคมโลกในทุก ๆ เรื่อง การบังคับใช้กฎหมายอย่างตรงไปตรงมา การไม่ เอารัดเอาเปรียบกัน จะเป็นตัวที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับสังคมของเราได้อีกอย่างมากมายมหาศาล

คุณลักษณะผู้บริหารรับผิดชอบในหน่วยงานของภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องขับเคลื่อนนโยบายแล้วก็ ทิศทางของประเทศ คือ

1. ต้องทำตัวให้เป็นตัวอย่าง และ

2. เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายที่สุดสำหรับคนที่เป็ผู้นำในองค์กรในยุคปัจจุบัน จะ หาความพอดีอย่างไรว่าเรามีความมุ่งมั่นตั้งใจในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลง เดินไปถึงจุดหมาย แต่ สามารถที่จะโน้มน้าวให้คนและองค์กรของเราเดินไปสู่จุดหมายเดียวกันได้ ท่านอาจจะรู้ว่าอยากจะทำอะไร อาจจะตั้งใจดีว่าทำอะไร แต่ถ้าทักษะในการบริหารจัดการไม่ดี สิ่งที่ทำไปอาจจะล้มตั้งแต่ต้น อาจจะล้มกลาง ทาง หรือน่าเสียดายที่สุดเกือบจะถึงแล้วก็ไปล้ม และบางครั้งพอดีพอดีล้มครั้งหนึ่งยังถดถอย เพราะยังทำให้ คนไม่กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงในครั้งต่อ ๆ ไป

3. มีความกล้าหาญ เมื่อจะต้องดำเนินการแล้วและเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงต้องรู้ตั้งแต่ต้นว่า ความรับผิดชอบเบื้องต้นอยู่ที่เรา ต้องกล้าที่จะเผชิญกับตรงนี้ ถ้าทำใจไม่ได้ก็คอยอยู่ในใจตลอดเวลา เกิดอะไร ผิดพลาดไปไม่สามารถจะรับ ได้กับการที่จะรับผิดชอบกับสิ่งนั้น ไม่มีทางสำเร็จหรอก

4. มีทักษะด้านการสื่อสาร คิดดี ทำดี แต่ไม่สามารถสื่อสารให้คนอื่นได้ คล้อยตามได้ เดินตามได้ ก็ ไม่มีทางที่จะเปลี่ยนแปลงได้ เพราะในยุคนี้ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าฟังตัวผู้นำหรือผู้บริหารคนเดียว เปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ ต้องสามารถที่จะโน้มน้าวสื่อสารให้คนทั้งหลายเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ ในการเดินหน้าไป

5. ต้องสามารถประเมินสถานการณ์ได้ถูกต้อง แม่นยำพอสมควร จึงจะนำไปสู่การไต่ระดับได้

เราจำเป็นต้องไต่ระดับ เกือบทุกเรื่อง เกือบทุกองค์กรในขณะนี้ และในภาพใหญ่ภาพรวมของ ประเทศมีหลายอย่างที่ท่านได้พูดในเชิงนโยบายให้เห็นเป็นตัวอย่างแล้ว บางเรื่องไม่ใช่แม้แต่นโยบาย เช่น การทำให้บ้านเมืองกลับมาเป็นระบบนิติรัฐอย่างแท้จริงก็เป็นเรื่องที่สำคัญมาก แต่ผมก็ยังมีความเชื่อมั่น ในความสามารถของคนของเราและในสังคมของเรา เพราะว่าสิ่งหนึ่งซึ่งบางคนอาจจะมองว่าเป็นโชคดีของ ประเทศ แต่ที่จริงท่านคิดว่าเราก็มีความสามารถหรือความยืดหยุ่นในสังคมของเราในระดับหนึ่งที่สามารถ ปรับตัวแล้วก็ผ่านพ้นสถานการณ์วิกฤตมาได้หลายต่อหลายครั้ง เพราะฉะนั้นท่านก็เชื่อมั่นว่าไม่เกินกำลัง ของคนไทย สังคมไทยและประเทศไทยที่จะไต่ระดับ

การตอบคำถาม

คำถาม : ท่านคิดว่าสถานการณ์การเมืองในขณะนี้ มีผลกระทบต่อการไต่ระดับของประเทศไทย รุนแรงมากน้อยเพียงใด

นายกรัฐมนตรี : ผมคิดว่าการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญแล้วก็มีผลกระทบรุนแรงพอสมควรกับอนาคตของประเทศในขณะนี้ คือผมไม่ได้มองเหตุการณ์เฉพาะหน้าหรือในห้วงสั้น ๆ ความหมายก็คือว่าคงไม่ได้หมายความว่าวันนี้ผมทำงานทำเนียบรัฐบาลได้แล้ว หรือวันนี้ไม่มีการชุมนุมแปลว่าทุกอย่างมันเรียบร้อยแล้วไม่ใช่ ผมคิดว่าหลายประเทศจับตาดูอยู่ว่าตกลงประชาธิปไตยของไทยกำลังเติบโตหรือกำลังถดถอยกันแน่ และผมคิดว่าจะมีตัวชี้วัดพื้นฐานหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยซึ่งหลายคนก็มองข้ามหรือแกล้งมองไม่เห็น คือประชาธิปไตยแน่นอนมีรัฐธรรมนูญ มีกฎหมาย มีเลือกตั้ง มีพรรคการเมือง มีสภา ใช้ครับ แต่มีสิ่งเหล่านี้ก็อาจจะไม่มีประชาธิปไตย ประการที่ 1. ถ้าไม่มีการเคารพสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของทุกคนทุกฝ่าย แล้วก็มีสิ่งที่จะต้องถูกจับตาในขณะนี้ก็คือว่าการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นในประเทศของเราแน่นอนหลายยุคหลายสมัยภาครัฐต้องถูกจับตาดูอยู่แล้ว และผมถึงได้เห็นนโยบายชัดว่ารัฐบาลนี้ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใด ไม่ว่าจะเป็นมีความคิดเห็นทางการเมืองอย่างไร แต่ขณะนี้ก็คือการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับประชาชนเอง เลวร้ายที่สุดคือการใช้ความรุนแรง ถ้าปล่อยให้มีการใช้ความรุนแรงประชาชนกับประชาชน ประชาชนกับรัฐ รัฐกับประชาชนไปมากกว่านี้ ผมคิดว่าสังคมโลกจะมองว่าเราถดถอยอย่างมาก เพราะในอดีตการเมืองเราแม้จะลุ่ม ๆ ดอน ๆ แต่สิ่งหนึ่งที่เขาจะพูดเสมอก็คือว่าไม่รุนแรง ขนาดปฏิวัติรัฐประหารมาแล้วก็ครั้งเขาก็จะพูดว่าส่วนใหญ่การปฏิวัติรัฐประหารก็เกินไปโดยไม่มี ความรุนแรง แต่ถ้าเราปล่อยให้เกิดวัฒนธรรมว่าต้องใช้ความรุนแรงกับฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง นั่นคือความถดถอยอย่างรุนแรงที่สุดที่จะเกิดขึ้นกับพัฒนาการทางประชาธิปไตย ประการที่ 2 ก็คือในเรื่องของธรรมาภิบาลในภาพรวม เพราะว่าระบบประชาธิปไตยที่เราพูดถึงเสียงข้างมาก เราก็คงจะสับสน บางทีก็คิดว่าเสียงข้างมากถ้าเป็นประชาธิปไตยแปลว่าชี้ได้ทุกอย่าง ไม่ใช่ ประชาธิปไตยชี้เฉพาะเรื่องของทิศทางนโยบายของบ้านเมืองคือเสียงข้างมาก ซึ่งเฉพาะตรงนั้น ไม่มีประเทศประชาธิปไตยที่ไหนบอกเอาเสียงข้างมากมาชี้ถูกชี้ผิดทางกฎหมาย มาทำให้คนที่มีความเสียงข้างมากอยู่เหนือกฎหมายได้ ทำผิดก็ได้ ล้างความผิดให้ตัวเองก็ได้ไม่มีประชาธิปไตยที่ไหนเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็เป็นที่ทำทายเป็นจุดที่ทำให้การดำเนินการหลาย ๆ เรื่องเราก็ต้องทำตรงไปตรงมาให้เห็นชัดเจน วันนี้ไม่ต้องเอาระดับการเมืองหรือการรับ ผมเอาระดับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ มีคนทำผิด อย่างไรก็ตามแต่ไปถึงขั้นเอาผิดได้เลยครับ แค่อ้างกรรมการสอบก็เหนื่อยแล้วไม่มีใครอยากเป็น เพราะมีวัฒนธรรมความเกรงใจ ถ้าไปเป็น ไปชี้ว่าผิดก็ขัดใจกัน เสียเพื่อน เสียพวก เป็นแล้วชี้ว่าไม่ผิด เกิดมีคนมาร้องมาท้วงอีกก็กลายเป็นละเว้นผิดไปด้วยอีกคนหนึ่ง นี่ครับ เป็นสิ่งที่ผมบอกว่าบางทีเรื่องระบบคุณค่า เรื่องค่านิยมจำเป็นจะต้องมาทบทวนหรือฟื้นฟูกันจริง ๆ ไม่อย่างนั้นบ้านเมืองเดินไม่ได้ เพราะฉะนั้นผมมองในมุมหลักของประชาธิปไตยในขณะนี้ มีเรื่องถ้าลงรายละเอียด เรื่องรัฐธรรมนูญเรื่องอะไรก็ได้แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญ แต่ไม่สำคัญเท่ากับภาพใหญ่ที่ผมพูดในขณะนี้ว่าทั่วโลกกำลังมองว่าประชาธิปไตยไทยเติบโตมีวิวัฒนาการหรือยัง หรือจริง ๆ กำลังถดถอยและมีแต่เฉพาะในรูปแบบ และสุดท้ายก็ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่แน่นอน ซึ่งก็เป็นปัจจัยมากกระทบกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ความเห็นเพิ่มเติมจากผู้ฟัง : ปัญหาของผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจนั้น คือการไม่ยอมรับหรือต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาจจะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ คือถ้ามองก้าวข้ามจุดนี้ได้ ระบบราชการก็จะเกิดความก้าวหน้า และการจะสร้างความสุจริตให้เกิดในสังคมได้ ฝ่ายปกครองก็ต้องเข้มแข็งมากกว่านี้ ทหาร ตำรวจและนักการเมืองควรเป็นตัวอย่างของความซื่อสัตย์ให้ได้ รวมทั้งเสนอว่ามาตรการการบังคับใช้กฎหมายจะต้องเข้มงวดและไม่มีหลายมาตรฐาน

คำถาม : อุตสาหกรรมประเภทใดที่เป็นดาวรุ่งหรือ The star และอุตสาหกรรมประเภทใดที่ดูเหมือนจะเป็นดาวร่วงหรือ sunset คือไม่ควรจะทำอีกต่อไปแล้วในสังคมไทย

นายกรัฐมนตรี : สิ่งที่ผมคิดว่าเป็นดาวรุ่ง คือถ้ามองไปในอนาคต ผมยังเชื่อว่าปัญหาวิกฤตการณ์เรื่องอาหารกับพลังงาน คือหนีไม่พ้น อย่างไรก็ตามอาหารกับพลังงานจะเป็นที่ต้องการในปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้นอะไรที่เกี่ยวข้องกับ 2 เรื่องนี้ก็จะไปได้ดี แล้วก็กระแสของสังคมโลกในเรื่องของการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน ประการที่ 2 อย่างที่ผมพูดไปในช่วงของการบรรยายก็คือว่าพอเศรษฐกิจเติบโตขึ้น จะเป็นในระดับประเทศหรือในระดับโลกก็ตาม เราจะพบความจริงว่าการสร้างมูลค่าให้กับสินค้าหรือบริการ บางครั้งก็เป็นสิ่งที่เราสามารถสร้างขึ้นมาได้โดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็จะเป็นคำตอบเหมือนกันว่าบางทีตอบยากว่า บางอุตสาหกรรมตกลงรุ่งหรือร่วง ยกตัวอย่างเช่น เสื้อผ้า สิ่งทอ หลายคนบอกสงสัยเราจะไม่ไหวแล้วละ เพราะว่าที่อื่นสามารถที่จะผลิตได้ถูกกว่า แต่ว่าถ้าเราเปลี่ยนจากการผลิตในเชิงปริมาณมาเป็นการผลิตและสามารถเพิ่มมูลค่าได้โดยการคิดยี่ห้อที่เป็นที่ยอมรับไปตอบสนองรสนิยมหรือการใช้ชีวิตของตลาดที่มีกำลังซื้อขึ้นมา มันก็เป็นดาวรุ่งได้ เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นจุดที่ผมคิดว่าจะเป็นตัวกำหนดมากที่สุด ส่วนอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยพื้นฐานขณะนี้เมื่อดูจากแนวโน้มของโลกที่มีความเป็นเสรีมากขึ้น การย้ายฐานการผลิตข้ามพรมแดนจะเกิดขึ้นบ่อยขึ้น ถ้าเราไม่ยึดติดว่าจะต้องทำอย่างนี้ที่นี้ตลอดไป เราอาจจะปรับเปลี่ยนตัวเองได้ตลอดเวลาว่าอยู่ในอีกห่วงโซ่หนึ่งของกระบวนการการผลิต มันก็ไม่ได้เป็นดาวร่วง แค่ปรับตัวเองตลอดเวลา มันก็จะสามารถเดินต่อไปได้

คำถาม : มีระบบใดที่จะทำให้นักคิดได้มีโอกาสปกครองประเทศที่เป็นรูปธรรม โดยขอเสนอแนะ (1) การรับรองว่าเป็นคนดีโดยสภาวัฒนธรรม ทำหน้าที่ประกาศว่าบุคคลนั้นเป็นคนดี (2) อาจจะทำประกาศในจดหมายเหตุในระดับแต่ละจังหวัด บันทึกความดีเหตุการณ์ต่าง ๆ ของสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ คนไทยลืมนง่าย คนไม่ดีแต่มีเงินอีกไม่นานก็กลับมาใช้อำนาจได้อีก

นายกรัฐมนตรี : ผมก็สนับสนุนในเรื่องของการที่จะต้องส่งเสริมคนดีนะครับแต่มันไม่มีสูตรสำเร็จ ลองมีองค์กรรับรองคนดี ช่วงแรก ๆ ไม่เป็นไรหรอกครับ ไม่ช้าไม่นานเชื่อผมเถอะครับองค์กรรับรองคนดีน่ากลัวที่สุด เพราะคนไม่ดีรู้ว่าจะต้องไปยึดตรงนั้นให้ได้ก่อน แล้วก็สามารถพอกคนไม่ดีเป็นคนดีได้ นี่คือสังขรณ์เราดูตัวอย่างนะครับ ท่านเคยสังเกตไหม เราใช้รัฐธรรมนูญ ปี 2540 เราเอาองค์กรอิสระเข้ามา ท่านจะเห็นว่างค์กรอิสระชุดแรกเลยก็ทำงานได้ค่อนข้างได้ผล จะเป็น กกต. จะเป็น ป.ป.ช. จะเป็นศาลรัฐธรรมนูญ แต่พอเห็นได้ชัดว่าการใช้อำนาจตรงนั้นมันส่งผลอย่างรุนแรง ไม่ช้าไม่นาน ก็กลายพันธุ์ ชุดที่ 2 ส่วนใหญ่โดนไปเกือบหมดคือเรื่องขึ้นเงินเดือนให้ตัวเองเป็นการทุจริต และเสร็จแล้ว มีบางคนบอกบางองค์กรเห็นยังดูจะ

รักษาความดี ความเข้มข้น ได้อยู่ยาวนาน เช่น พูดถึงว่าคุณภาพของสภาที่ปรึกษา กรรมการสิทธิฯ อะไรต่าง ๆ ท่านสังเกตไหมล่ะครับ เพราะหน่วยงานเหล่านั้นไม่ค่อยมีอำนาจจริง ลองเพิ่มให้สิครับ ไม่ช้าไม่นานก็จะมีกระบวนการของความไม่ดีที่วิ่งเข้าไป อันนี้เป็นสังขธรรม และเราก็ต้องยอมรับว่าระบบที่จะทำได้ในที่สุดก็ต้องมีการวางการคานอำนาจอย่างเหมาะสม แต่มันก็ไม่พ้นว่าถ้าค่านิยมในสังคมส่วนใหญ่ไม่สามารถสร้างคนดีและสังคมให้เป็นสังคมที่ดีได้มันก็ยาก เพราะมันจะไม่จบหรือครับ ยกตัวอย่างกลับไปเมื่อสักครู่ว่าถ้าเสนอว่ามีสภารับรองคนดี ต่อไปก็จะเริ่มมีคนตั้งข้อสงสัยว่าองค์กรนี้ดีหรือไม่ดี ก็ต้องไปตั้งอีกสภาหนึ่งมารับรองก่อนว่าใครจะมาอยู่สภานี้ได้ ก็ไม่จบหรือครับ จะวิ่งไปเรื่อย เพราะฉะนั้นในที่สุดแล้วมันอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคม คือเราอาจจะไม่รู้ตัว พูดตามตรงเลยสมัยก่อนเรามักจะพูดว่าทุกวงการมีคนดีและคนชั่ว แต่ว่าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี เดียวนี้ผมว่าบางวงการพูดยากประโยคนี้ ที่บอกว่าโดยส่วนใหญ่เป็นคนดี เพราะบางทีความไม่ดีมันกลายเป็นฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบแล้ว ตรงนี้ผมถึงได้เรียนว่ามันทำทายนมากกว่าถ้าจะไต่ระดับ จะสลัดสิ่งไม่ดีที่มาแอบเกาะเราโดยไม่รู้ตัวและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบไปแล้วได้อย่างไร